

UMJESTO ZAKLJUČAKA

Druga krajiška brigada prešla je borbeni put dug 20.000 kilometara, počevši od Bošnjaka u Podgrmeču, avgusta 1942. godine, do jugoslovensko-austrijske granice maja 1945. godine. Njene jedinice vodile su borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika u Bosanskoj krajini, srednjoj i istočnoj Bosni, Hercegovini, Crnoj Gori, Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji.

Štab brigade i štabovi bataljona pokazali su zavidnu umješnost u komandovanju i objedinjavanju borbenih dejstava jedinica. Brigada je dejstvovala u sastavu više divizija i odlika njenog komandnog kadra je i u tome da se brzo prilagođavao nastalim promjenama i specifičnim uslovima borbe.

Jedinice Druge krajiške vodile su borbe na planinskom, brdovitom i ravničarskom zemljištu, forsirale brojne rijeke, napadale i osvajale mnoge gradove i naseljena mjesta. U napadima na gradove vješto su primjenjivale udare klinovima i neopaženo se ubacivale u centre neprijateljske odbrane. Druga krajiška je učestvovala u napadu na: Jajce, Bihać, Bosansku Krupu, Otoku, Bosanski Novi, Ljubiju, Sanski Most, Prnjavor, Teslić, Gračanicu, Tuzlu, Sokolac, Rogaticu, Goražde, Foču, Trnovo, Brezu, Vareš, Kasin Do, Brus, Aleksandrovac, Gornji Milanovac, Čačak, Topolu, Bijeljinu, Srebrenik, Rogaćicu, Županju, Slavonski Brod, Bjelovar, Križevce, Rogašku Slatinu, Slovenske Konjice, Slovengradec i Dravograd. Ona je forsirala rijeke: Sanu, Unu, Vrbas, Bosnu, Praču, Drinu, Lim, Ibar, Zapadnu Moravu i Savu. Neke je savladivala i više puta. Uspješno je prelazila preko teško prohodnih planinskih masiva Grmeča, Kozare, Osječenice, Manjače, Vlašića, Borje, Majevice, Romanije, Zvijezde, Jahorine, Treskavice, Zelengore, Durmitora, Prokletija, Kopaonika, Čemerna, Maljena, Ovčara, Bilo-gore i Alpa. U savlađivanju planinskih masiva često je vodila ogorčene borbe protiv okupatorskih i kvislinških jedinica.

Vojni i politički kadrovi brigade vještinu rukovođenja su usavršavali na bojnopolju, dobijali bitke protiv najelitnijih njemačkih, ustaških, četničkih, domobranskih, talijanskih i bugarskih jedinica.

U radu partijskih i skojevskih organizacija vidljivo je, pored ostalog, da su učestvovala u pripremi skoro svake borbe, da su ih kasnije analizirale, ukazivale na dobre i loše strane i usvajale odgovarajuće zaključke. Kritika je služila da se pojedincima ukaže na propuste, da se osvježuju i osposobljavaju za delikatnije zadatke.

Jedinice Druge krajiške bile su uvježbane da uspješno vode borbu, upotrebivavajući lako oružje, uz podršku minobacača i artiljerijskih oruđa.

Brojno stanje brigade bilo je promjenljivo, ali to nije znatnije uticalo na obim i izvršavanje borbenih zadataka. Najmanje brojno stanje bilo je u proljeće 1943. godine, poslije završetka četvrte neprijateljske ofanzive i pojave tifusa, oko 560 boraca, a najveće u završnim operacijama za konačno oslobođenje naše zemlje, čak 2.200 boraca i rukovodilaca. U njenim redovima bili su pripadnici svih naših naroda i narodnosti, njih oko 7.000, koji su u vatri revolucije i oslobodilačke borbe kovali i širili bratstvo i jedinstvo.

Saradnja sa narodom u krajevima kuda je brigada prolazila i vodila borbe, bila je dobra. Borci su toplo dočekivani, nuđena im hrana i obezbjeđivan smještaj. Na brojnim zborovima i konferencijama, u selima i gradovima, prisutnima u govorili rukovodioci brigade o trenutnoj vojno-političkoj situaciji u našoj zemlji i svijetu. Pomoć je pružana i pri formiranju organa nove narodne vlasti - narodnooslobodilačkih odbora, sanitetskog zbrinjavanja i liječenja ugroženog stanovništva.

Jedinice su snabdjevene hranom uz izuzetno zalaganje intendantata i ekonomna, njihovu saradnju sa narodnooslobodilačkim odborima, u prikupljanju dobrovoljnih priloga i rekviziciji. Problem ishrane često je rješavan i plijenom od neprijatelja kada su osvojeni gradovi i veća naseljena mjesta. Na sličan način došlo se do odjeće i obuće.

Sanitet je vremenom orijentisan na preventivno suzbijanje raznih bolesti, brinjavanje teških i lakših ranjenika od trenutka ranjavanja pa do potpunog liječenja i vraćanja u borbeni stroj. Sanitetsko osoblje sticalo je neophodna znanja na kursovima koji su povremeno organizovani a koji su uspješno radili.

Sistem veza i obavještavanja održavali su snalažljivi i odvažni kuriri. Kasnije u korišćena, pored kurira, ostala savremena sredstva veze: telefoni, primoprelajne radio-stanice i drugo. Kuriri su, ipak, bili najpouzdaniji, naročito u teškim skoro bezizlaznim situacijama, da prenesu značajne poruke štaba brigade u štabove bataljona, komande čete i vodova i obratno.

Za pokazanu hrabrost u borbi protiv neprijatelja, za umješnost u komandovanju i rukovođenju, Ordenom narodnog heroja odlikovani su: Petar Borojević, Mihajlo Đurić, Dušan Egić, Veljko Miljević, Dragoslav Mutapović, Đurin Predojević, Dragutin Stanić, Ranko Šipka, Dina Vrbica, Lazar Marin, Milosav Milosavljević i Branko Popović.

Komandanti brigada bili su: Ratko Martinović, Đurin Predojević, Dragan tanić i Milan Zgonjanin, a politički komesari: Niko Jurinčić, Dragoslav Mutapović, Idriz Čejvan i Milan Makivić.

Zamjenici komandanata brigade bili su: Đurin Predojević, Đuro Štrbac, Dušan Egić, Milan Zgonjanin i Dušan Sovilj, a dužnost zamjenika političkog komesara vršili su: Dušan Misirača, Dragoslav Mutapović, Munib Maglajlić, Milosav Milosavljević, Vojin Lukić i Vladimir Bajić.

Načelnici štaba brigade bili su: Anton Kolundžić, Irfan Krilov i Miloš Todorović.

Referenti brigadnog saniteta bili su: Moris Levi, Tugomil Šprem, Hajro Kunović i Milka Šinik, a obavještajni oficiri: Vojin Oljača, Veljko (prezime nepoznato), Zvonko Grakalić, Đuro Poljak i Rade Komlenić.

Intendantanti brigade bili su: Stevo Trtica, Velimir Čurgus, Ranko Zgonjanin Bude Dražić.

Na svom borbenom putu, koji je trajao više od 1.000 dana, Druga krajiška brigada je vodila oko 315 manjih i većih borbi protiv okupatora i domaćih izajnika. Ubila je i ranila 11.529 i zarobila 12.378 neprijateljskih vojnika, podoficira i oficira. Zaplijenila je 10.375 pušaka i automata, 812 puškomitraljeza i mitiljeza, 112 minobacača i 95 topova raznog kalibra, 14.580 ručnih bombi, više desetina tona puščane municije, artiljerijsko-minobacačkih granata i tromblona, esetinu vagona eksploziva, više vagona nafte i benzina, više stotina zaprežnih ola i konja, ogromne količine odjeće, obuće, hrane i raznog drugog ratnog materijala.

Uništila je, oštetila ili zaplijenila 25 tenkova i oklopnih kola, zaplijenila, osila ili uništila 386 kamiona, više desetina putničkih automobila, motocikla i rugih motornih vozila. Srušila je dva neprijateljska aviona, uništila i oštetila iše desetina željezničkih vagona i lokomotiva. Porušila je na desetine kilometra željezničke pruge i na stotine željezničkih i drumskih mostova. Rušila je,

prekopavala i zaprečavala na stotine drumskih saobraćajnica. Uništila je ili oštetila desetine privrednih i industrijskih postrojenja, zgrada i drugih značajnih objekata. Porušila je i pokidala stotine kilometara telefonskih linija i na stotine telefonsko - telegrafskih stubova.

Prema dosad prikupljenim podacima, koji su nepotpuni, život za slobodu je dalo 1.565, a ranjeno je 2.990 boraca i rukovodilaca Druge krajiške brigade. Među poginulima je i 51 drugarica. Gotovo da nije bilo borca, koji je stupio u brigadu do kraja 1943., a da nije barem jednom ranjen. Mnogi od njih, naročito vodni i četni rukovodioci, ranjavani su i nekoliko puta. Najveće žrtve brigada je imala za vrijeme četvrte neprijateljske ofanzive u Grmeču i pri kraju rata, u završnim operacijama. Samo 1945. poginula su 402 i ranjena 1.172 borca i rukovodioca.

Druga krajiška brigada, iz svog sastava, davala je rukovodioce i drugim krajiškim, srednjobosanskim, istočnobosanskim, srbijanskim i slovenačkim jedinicama, u kojima su neki dali i svoje živote.

O vrijednostima i zaslugama Druge krajiške brigade govori i pet pohvala Vrhovnog komandanta druga Tita i više divizijskih, korpusnih i armijskih priznanja. *Orden narodnog oslobođenja* Druga krajiška brigada je dobila jula 1944. među 20 prvih brigada kojima je dodijeljeno ovo visoko odlikovanje. Brigada je, kasnije, odlikovana *Ordenom bratstva i jedinstva sa zlatnim vijencem* i *Ordenom partizanske zvijezde sa zlatnim vijencem*.

LITERATURA

Pri pisanju Monografije korišćeni su slijedeći izvori i literatura:

1. Arhivski fond NOR-a Vojnoistorijskog instituta.
2. Arhivski materijal CK SKJ.
3. Arhivski materijal CK SK BiH.
4. Zbornik dokumenata o NOR-u, tom IV, knjige 6, 7, 8, 9 i 10.
5. Dušan Uzelac: Grmečke bijele noći, izdanje Narodne armije 1969. godine.
6. Krajiške brigade, izdanje Ljudska Pravica, 1954. godine.
7. Gligo Mandić: Sedamnaesta istočno-bosanska udarna divizija, Vojnoizdavački zavod, 1976. godine.
8. Rudi Petovar - Savo Trikić: Šesta proleterska istočnobosanska brigada, Vojnoizdavački zavod, 1982. godine.
9. Podgrmeč u NOB-i, Vojnoizdavački zavod, 1972. godine.
10. Kozara u NOR-u, Vojnoizdavački zavod, 1978. godine.
11. Branko Bokan: Srez Sanski Most u NOB-i, Skupština opštine Sanski Most, 1980. godine.
12. M. Gončin - S. Rauš: Prva krajiška udarna proleterska brigada, Vojnoizdavački zavod, 1981. godine.
13. Istočna Bosna u NOB-i, Vojnoizdavački zavod, 1971. godine.
14. Košta Nad: Ratni susreti s Titom, Dječje novine, Gornji Milanovac.

**RATNE FOTOGRAFIJE
SA LEGENDAMA DRUGE KRAJIŠKE
NARODNOOSLOBODILAČKE UDARNE BRIGADE
(2. avgust 1942. do 15. maj 1945. godine)**

*Četa boraca u Podgrmeču 1942. godine, neposredno posle formiranja
Druge krajiške udarne brigade*

*Slijeva nadesno stoje: Mile Vučenović, Idriz Čejvan, Rajko Radetić, Mlado
Obradović, Ljubomir Crnobrnja, kleči: Pero Arsić (sa puškom u'ruci)*

U Dujakovcima, na Manjači, septembra 1942. godine. Slijeva nadesno, kleče: Niko Jurinčić, politički komesar Druge krajiške brigade i Milinko Kušić, rukovodilac Politodjela Prve krajiške proleterske brigade. Stoje: Ilija Materič, politički komesar Prve krajiške, Ratko Marušić Ivica, komandant Prve krajiške proleterske brigade, Vladimir Smirnov Volođa, iz Vrhovnog štaba NOV i POJ, Košta Nad, komandant Operativnog štaba za Bosansku krajinu, Ratko Martinović, komandant i Đurin Predojević, zamjenik komandanta Druge krajiške udarne brigade

Smotra jedinica Četvrte krajiške udarne divizije, u čijem je sastavu bila i Druga krajiška brigada, 7. januara 1943. godine u Jasenici nedaleko od Grmeča

*Dr Ivan Ribar govori borcima
Četvrte krajiške divizije. Na tri-
bini su Vrhovni komandant NOB i
POJ Josip Broz Tito, Đuro Pucar
Stari i ostali. Pored tribine, u sre-
dini, Josip Mažar Soša, koman-
dant Četvrte krajiške divizije*

Kolona boraca Druge krajiške u pokretu prema neprijateljskom uporištu

*Slijeva nadesno: Milan Obradović, Dušan Egić, Radenko Bročić,
Miroslav Majkić Miro i Ilija Lučić*

*Stab brigade u srednjoj Bosni, u Prnjavoru jula 1943. godine. Sdesna nalijevo:
Dragutin Stanić Dragan, komandant brigade, Milosav Milosavljević, zamjenik
političkog komesara brigade, Dragoslav Mutapović, politički komesar brigade
i fispred) Dušan Egić, zamjenik komandanta brigade*

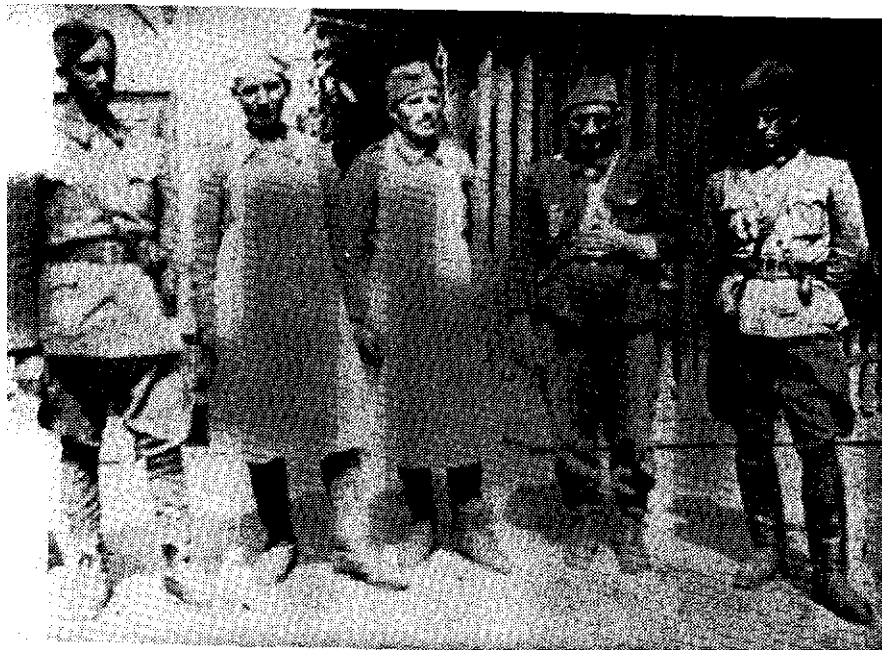
Jedinice Druge krajiške brigade ulaze u Tuzlu, oktobra 1943. godine

Zamjenik komandanta Drugog bataljona Nikola Čulibrk i politički komesar čete Vaso Krbavac

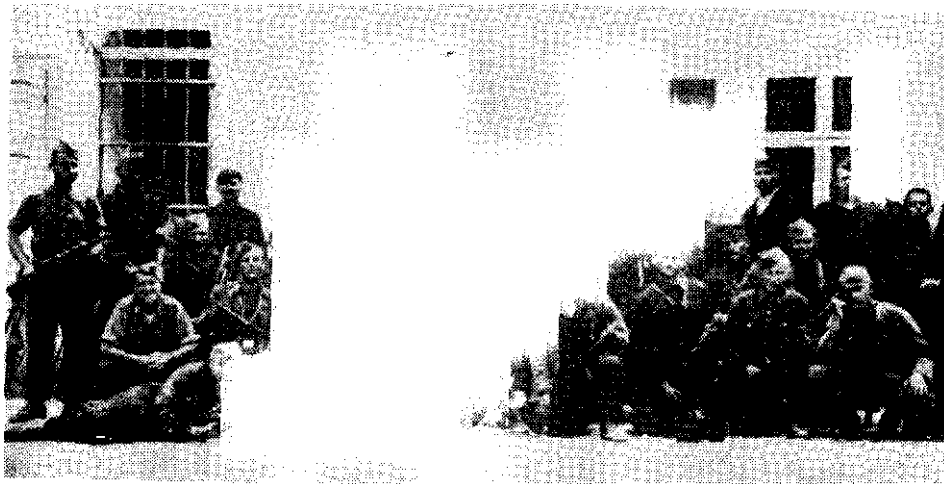

Grupa kursista u oslobođenoj Tuzli

Komandir čete Dragan Damjanović sa kuvarima

*Intendanti bataljona Košta Ču-
šić, Rade Njegovan Švabo i Cvijo
Gajić*

*Treća četa Prvog bataljona sa komandantom Gojkom Mi-
loševićem, poluičnikom mesarom Manom Makiv-
čevićem, zamjenikom političkog komesara
Bilježevićem*

Komande četa Drugog bataljona, sa komandantom Ilijom Lučićem i zamjenikom političkog komesara bataljona Vladom Bajićem

Grupa drugarica boraca Druge krajiške udarne brigade

Vod kurira štaba brigade

Zaštitna četa brigadne bolnice

Grupa boraca Druge krajiške udarne brigade iz Tuzle. Slijeva nadesno, sjede: Pašaga Aličić i Fazlija Pirić. Slijeva nadesno, stoje: Sala Pirić, Zulhida Mešković, Juso Jahić i Hasiba Bakalović

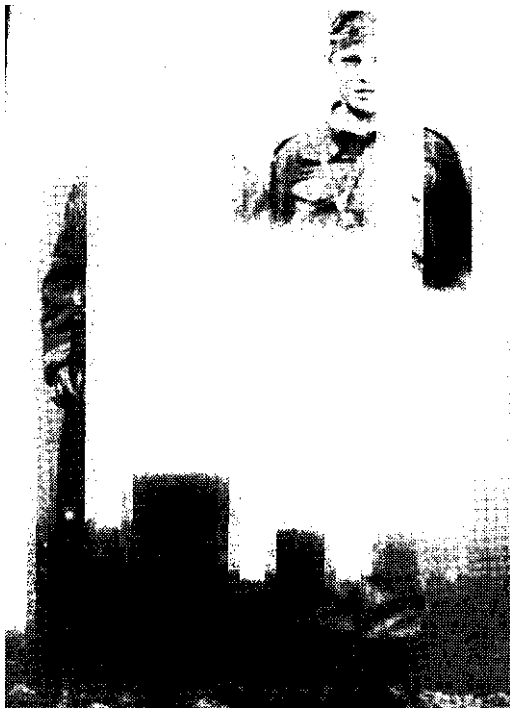
Prva četa Trećeg bataljona, sa upravnikom bolnice Milkom Šinik

Štab Prvog bataljona, slijeva nadesno: Milena Prokopić, referent saniteta, Branko Bijelić, zamjenik političkog komesara, Dušan Mutić, komandir Prve čete, Gojko Milojica, komandant bataljona i Deva Topić, zamjenik referenta saniteta bataljona

Puškomitraljesci i bombaši Prve čete Drugog bataljona sa političkim komesarom bataljona Perom Kneževićem i komandirovom čete Dušanom Savićem

*Kuriri Đorđe Baroš i Šai)an
(prezime nepoznato)*

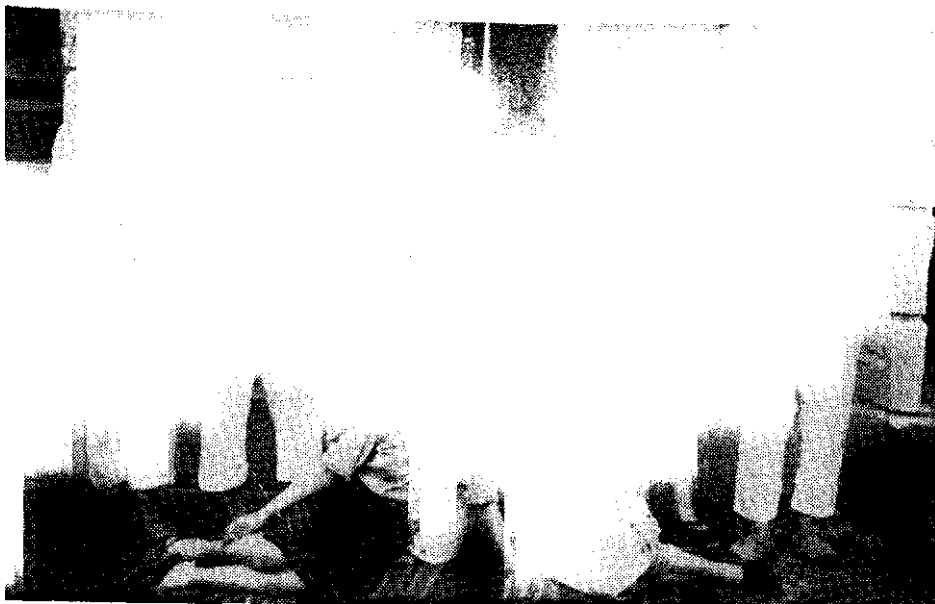
*Milan Zgonjanin zamjenik ko-
mandanta brigade i Đuro Poljak,
obaveštajni oficir brigade*

Druga četa Četvrtog bataljona, sa komandantom bataljona Petrom Vukojevićem Pericom

Grupa drugarica, boraca Drugog bataljona, među kojima su Asta Kos, Pava Kurut, Fadila Karić, Mika Ugarčina i Fatima (prezime nepoznato)

Grupa ranjenika sa bolničarkama

Stab Druge krajiške udarne brigade u Gornjem Milanovcu, oktobra 1944. godine. Sdesna ulijevo: Mustafa Alićehajić, sekretar štaba, Irfan Krilov, načelnik štaba, Dragutin Stanić Dragan, komandant, Idriz Čejvan, politički komesar, Ranko Zgonjanin, intendant, Đuro Poljak, obavještajni oficir, Milan Zgonjanin, zamjenik komandanta, i na kraju rukovodilac čije ime i prezime nije utvrđeno

Borci Druge krajiške udarne brigade sprovode zarobljene Nijemce

Miting u oslobođenoj Topoli kod Arandelovca, oktobra 1944. godine

*Zamjenik političkog komesara
čete Mika Ugarčina sa dvojicom
drugova*

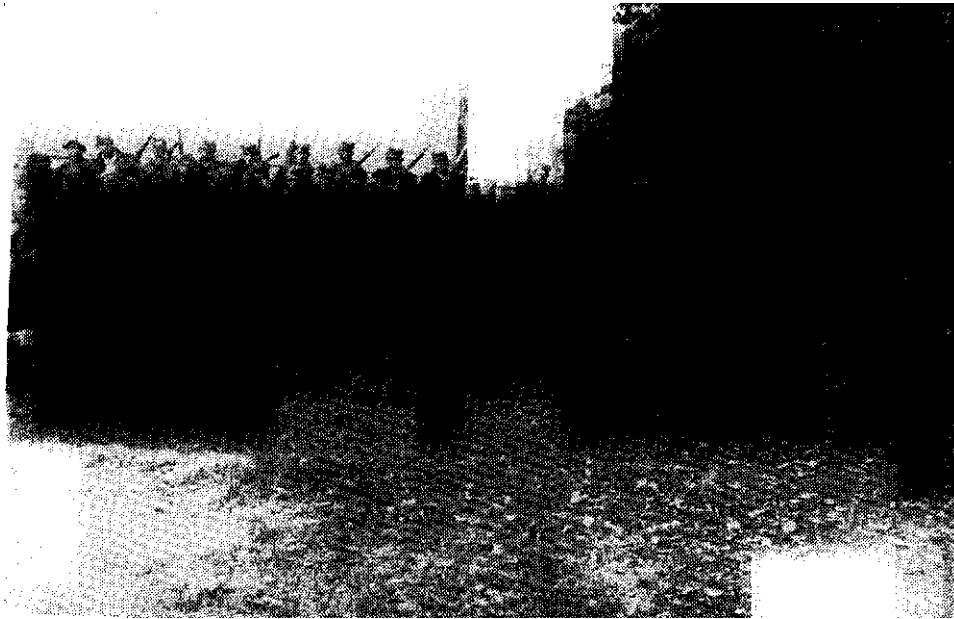
Rukovodioci iz Drugog bataljona. Sdesna ulijevo, sjede: Ranko Uzelac i Mičo Adamovic. Stoje, sdesna ulijevo: Slobodan Zorić, Radojka (prezime nepoznatoj, Milovan Živković i Salih Pekić

Hasnija Tufegdžić (u sredini) i Zulhida Mešković, sa trojicom drugova

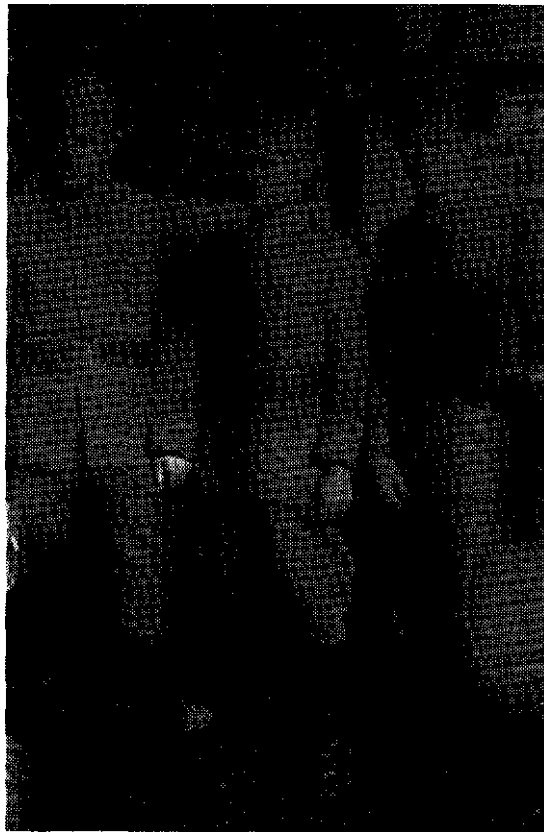
Rukovodioci Drugog bataljona, s lijeva na desno; sjede: Marko Labus, Bozo Bokan i Dragan Adžić. Stoje, s lijeva na desno: Rade Novaković, Nikola Čuljat, Mičo Adamović, Vaso Krbavac i Pero Knežević

Nerazdvojni ratni drugovi Ilija Bigić i Stevo Petnc

Gi Lipu bu> ucu albanske narodnosti, sa političkim komesarom čete Draganom Adzicem, vodnikom Šaipom Petrušanom i skojevskim rukovodiocem Prvislavom Dimitrijevićem

Slijeva nadesno: Ljubiša Golubovič, politički komesar čete, Nikola Gojsovič, komandir čete i Dušan Pejičić, politički komesar čete

Dio brigadne kulturne ekipe sa Lukom Bajićem i Stevom Murićem

Grupa boraca u oslobođenom Slavanskom Brodu aprila 1945. godine

Komandiri četa Prvog bataljona sa komandantom Nikicom Mrđom i zamjenikom komandanta bataljona Brankom Crnomarkovićem

Treće odjeljenje Drugog voda Mitraljeske čete Trećeg bataljona

Stab Pi vog bataljona sa zamjenikom komandanta brigade Dušanom Soviljem

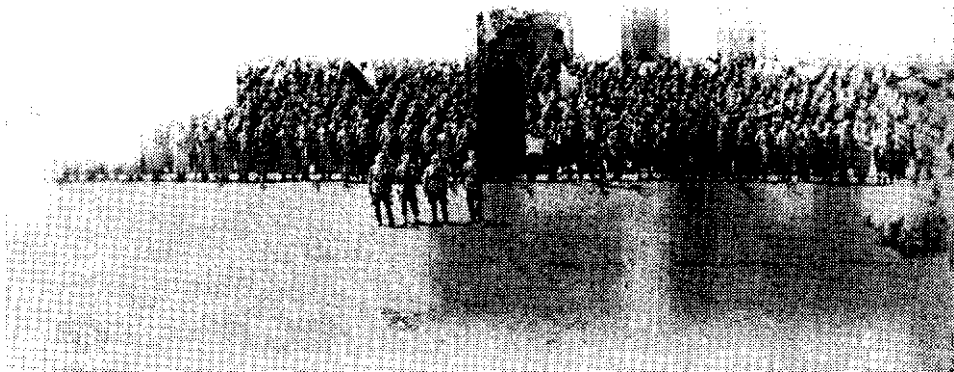
Slijeva nadesno, sjede: Bogoljub Vukojević, zamjenik političkog komesara čete, Milutin Stupar, komandir, i Ilija Babić. Stoje: Bude Dražić, intendant brigade Aćim Umičević, zamjenik intendanta brigade, Stevo Jakšić Stevica, Sveto Strika i Marko Basrak

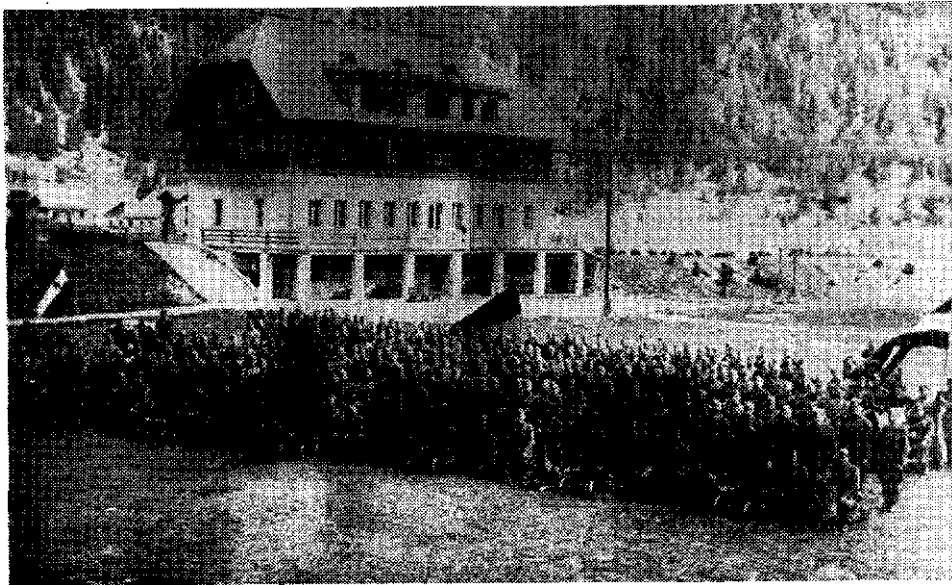
Ko i Druge čete Trećeg bataljona

Mitraljeska četa Trećeg bataljona, sa komandrom Radom Dardom (stoji ispred čete)

Smotra Prvog bataljona u Vitanji

Treći bataljon u Kranjskoj Gori

Stab brigade u Kranjskoj Gori 1945. godine